

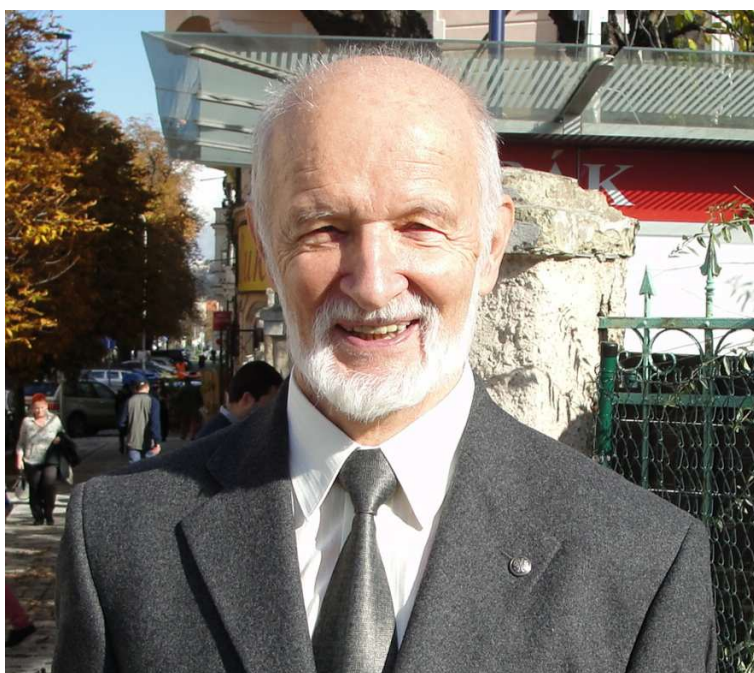

M E R K U R I U S Z

Przypomnienie niezwykłego i szlachetnego człowieka

Krzysztof Jaxa-Rožen

*4. 8. 1936 Warszawa - +27. 3. 2026 Praga)

absolwent wrocławskiej Akademii Wychowania Fizycznego. Redaktor prasy młodzieżowej dla mniejszości polskiej na Zaolziu (1964 – 1968) i jednocześnie pracownik Ośrodka Informacji i Kultury Polskiej w Pradze (1964 – 1968 i 1976 – 1985), księgarz w wydawnictwie Mładá fronta również w Pradze (1969 – 1976). Jeden z inspiratorów przywrócenia życia

polonijnego w stolicy Czech po roku 1989, a także inicjator reaktywowania Klubu Polskiego w Pradze i członek jego zarządu; jeden z założycieli dwujęzycznego czasopisma dla Polaków – „Kurier Praski – Pražský kurýr” – i zastępca redaktor naczelnej (1992 – 2004); tłumacz przysięgły języka polskiego. W Pradze od roku 1963.

Wg publikacji „Śladami Polaków w Pradze”

Účast Poláků při invazi do Československa mi hodně vadila

- v roce 1940 zahynuli jeho dědečkové v Katyni rukou NKVD
- otec byl důstojníkem polské lidové armády
- v roce 1944 přežil Varšavské povstání, kdy rodině vypálili dům a byla rozdělena
- vzhledem ke svému šlechtickému původu se nemohl dostat na VŠ

- absolvoval fakultu tělovýchovy a sportu v roce 1963
- oženil se s Češkou a od roku 1963 spolu začali žít v Praze
- pracoval v nakladatelství Mladá fronta a v Polském kulturním středisku, překládal a tlumočil
- angažoval se při Pražském jaru 1968
- v srpnu 1968 na protest proti okupaci za účasti Poláků dal výpověď z Polského kulturního střediska
- v roce 1985 přišel kvůli své minulosti z roku 1968 o práci
- v letech 1985 – 1995 pracoval jako noční tunelový dělník v pražském metru

UROZENÝ PŮVOD PŘINESL KOMPLIKACE

Krzysztof Jaxa-Rozen se narodil 4. srpna 1936 ve Varšavě do rodiny důstojníka polské armády a koncertní klavíristky. Po většinu života se Krzysztof potýkal se svým nezvyklým jménem, jehož historie je vepsána v rodokmenu starého šlechtického polského rodu ze strany otce. Ačkoli se svým původem nikdy nehonosil, příjmení Jaxa-Rozen dráždilo už jen tím, že v Polsku se nepoužívá písmeno x. Vážnější komplikace ale přinášely represe totalitních režimů vůči předválečným národním elitám. Několik příbuzných včetně dvou Krzysztofových dědečků zahynulo při masakru v Katyni, kde v roce 1940 sovětská NKVD povraždila na 22 tisíc lidí, převážně z řad příslušníků inteligence a důstojníků armády.

„Je vlastně zázrak, že jsme celá rodina válku přežili. Roli v tom hrálo i to, že tatínek sloužil u lidové armády a nikoli u zemské, která se stala orgánem londýnské exilové vlády a její náplní byl protifašistický odboj. To otce možná zachránilo od dalších represí, které by ho stihly, kdyby byl v zemské armádě,“ říká pamětník.

VARŠAVSKÉ POVSTÁNÍ 1944 BYLO NEJSTRAŠNĚJŠÍ

Začátek války, kdy Německo 1. září 1939 napadlo západní část Polska, zastihl pamětníka v jeho třech letech a jeho dětství tímto dnem prakticky skončilo. Nejistota a strach o život byly na denním pořádku. Polsko sužované Němci i Sověty po šesti týdnech bojů kapitulovalo. Centrální část Polska včetně Varšavy se dostala pod správu nacistické vlády. Při bombardování hlavního města v roce 1939 přišly tisíce lidí o střechu nad hlavou. Jak Krzysztof říká, nemá na co vzpomínat. Válka, kterou prožil ve Varšavě a která připravila jeho rodinu o všechno, ovlivnila jeho pohled na životní hodnoty.

„Nálety byly bomba sem, bomba tam. Když člověk vidí, jak hyne celé město a statky, mění to jeho pohled na život. My jsme měli například krásné obrazy, klavír, měli jsme dům, ve kterém jsme si žili dobře. Když se po náletech situace zklidnila, šli jsme se tam podívat a nebylo tam nic k nalezení. Všechno leželo popelem. Domácí stříbro, to všechno bylo ztraceno. Říkal jsem si, měli jsme to, bylo to pěkné, ale není z toho nic. Takže kdo něco vlastní, nesmí se tím příliš

honosit, protože o to taky může přijít," říká pamětník, jemuž v paměti nejsilněji utkvěly vzpomínky na to dramatické období, kdy v srpnu roku 1944 Zemská armáda a většina obyvatel zahájila Varšavské povstání. Šlo o hrdinské, avšak ukvapené hnutí bez naděje na úspěch. Skončilo zdrcující prohrů a brutálními represemi, které ho odtrhly od matky.

„Když vypuklo Povstání, zůstali jsme v bytě spolu s mými sourozenci a babičkou. Maminka byla v tu dobu v centru města a nemohla se s námi spojit. Otec byl ve válce. Domy v ulici hořely a my jsme s babičkou utíkali pryč. Vzpomínám, že jsem utíkal středem ulice, bál jsme se, že mi shoří vlasy. Byl tam velký žár.“

PŘED SIROTKY JSME SE STYDĚLI, ŽE MY MAMINKU MÁME, A ONI NE

Po kapitulaci Varšavského povstání Němci pálili všechny zbylé domy, přestože už neměli s kým válčit. Osmiletého Krzysztofa spolu s babičkou a sourozenci odvezli do tranzitního tábora Pruszków nedaleko Varšavy, kde selekce rozhodovaly o dalším osudu zajatých obyvatel. Ti odsud pokračovali do koncentračních táborů, na nucené práce anebo do okolních vesnic.

„Poněvadž my jsme byli malí, sešli jsme se spolu s babičkou v té třetí skupině, která pak našla útočiště ve vesnici Sokolniki u Czenstochove. Tam nás potom jako zázrakem díky Červenému kříži našla maminka. Byli jsme ti, kteří jsme měli mámu. Za to jsme se před ostatními sirotky styděli, protože na nás koukali s lítostí, že oni maminku ztratili,“ vzpomíná Krzysztof Jaxa-Rožen, který je přesvědčen, že kdyby byl tehdy o několik let starší, skončil by v koncentračním táboře, stejně jako jeho známá, kterou poslali do Osvětimi, již ale naštěstí přežila.

OTEC S POLSKOU ARMÁDOU V MĚLNÍKU

Po válce se matka s dětmi a babičkou uchýlily k příbuzným do města Kielce, kde zůstaly do roku 1946, a tam je k velkému štěstí našel otec, tou dobou již vysloužilý voják. S polskou armádou se dostal až na západ a také do českého Mělníka, do něhož v květnu 1945 polská armáda vkročila jako první a má tedy zásluhu na jeho osvobození.

PŘEVZETÍ MOCI KOMUNISTY V POLSKU

Polsko se po válce dostalo do sféry sovětského vlivu. Již v roce 1945 došlo k agrární reformě a znárodnění průmyslu, bank a dopravy. Krzysztofovi rodiče nebyli politicky angažovaní, ale babička byla členkou Polské socialistické strany, v roce 1948 sloučené s Polskou sjednocenou dělnickou stranou, která v témže roce převzala moc.

„Dělnická strana měla původně nepatrný vliv, ale protože byla pod vlivem komunistické sovětské politiky, spojením se silnou socialistickou stranou

vznikla Sjednocená dělnická strana. Babička se rozčilovala, že jí ukradli stranu,“ říká k tomu Krzysztof.

TŘÍDNĚ ODCIZENÝ, ŠLECHTICKÝ PŮVOD

V poválečných letech studoval Krzystov střední školu a po maturitě v roce 1954 se hlásil na fakultu kartografie a geodézie, ovšem nebyl přijat pro svůj buržoazní původ.

„Po letech jsem se dověděl, že jsem měl v mé dokumentaci poznámku ‚třídně odcizený šlechtický původ‘. To byl ten štempl, který mi studium znemožnil. Soudruzi mi řekli, že musím nejdříve prokázat svou užitečnost pro společnost. Ptal jsem se, jak to mám udělat. Řekli mi, že mám jít manuálně pracovat, a když se osvědčím, možná dostanu šanci studovat.“

Krzysztof se ale fyzické práce nebál. Ačkoli byl v dětství neduživý, o to více se snažil svou fyziku posílit. Prázdniny proto trávil na venkově v zemědělství a na sportovních táborech. Na fyzickou práci byl tedy připravený, ale těžko hledal uplatnění. Uspěl nakonec na roční brigádě v severovýchodním Polsku, kde se kultivovala dosud neobdělaná půda. Začal zde jako zemědělský dělník, a protože měl maturitu, složil zkoušky a dostal se mezi rolnickou elitu - jezdil s traktorem.

Po roce fyzické práce, když nabyl dojmu, že se společensky osvědčil, se hlásil znovu na školu. Tehdy existovaly náborové komise, které určovaly, kdo kde může studovat. Největší šance měl na vysokém technickém učení na oboru mechanizace zemědělství, kam byl přijat. Ovšem po prvním semestru zjistil, že to není obor pro něj a ze školy odešel. Musel poté na dva a půl roku narukovat na vojnu a teprve pak se mohl znovu přihlásit na vysokou školu. Nakonec vystudoval fakultu tělesné výchovy a sportu, kterou absolvoval v roce 1963.

ODCHOD DO ČECH

Následující léta prožil již v Československu. Ještě za studií, v roce 1961 u moře navázal vztah s dívkou z Čech. Tak také vznikaly jeho první kontakty s Československem.

„Tehdy existovala tzv. turistická konvence. To znamená, že se mohlo pobývat týden na území druhého státu, ale jen asi do 20 kilometrů od hranice. To se ale v masovém měřítku ignorovalo. Kdekdo z nás byl na tuto turistickou propustku třeba v Praze. Mí čeští kamarádi zase lovili ryby třeba na Mazurských jezerech v rámci toho týdenního pobytu,“ vysvětluje pamětník.

Se svou českou přítelkyní se rozhodli pro společný život v Čechách, protože ona by v Polsku hůře nacházela uplatnění. Pracovala jako technická redaktorka v Akademii věd, on dostal možnost pracovat v nakladatelství Mladá fronta v Praze jako redaktor polské mutace Pionýrských novin. Od roku 1964, kdy se zdokonalil v českém jazyce, se začal živit ještě překlady a také vzal další práci v Polském kulturním středisku.

„Míval jsem dlouhé pracovní dny, ale nevadilo mi to, protože mě ta práce naplňovala. Ráno jsem pracoval pro redakci a od jedenácti do sedmi večer v Kulturním středisku jako vedoucí propagačního oddělení,“ vzpomíná pamětník.

PRAŽSKÉ JARO 1968 A INVAZE

Pražské jaro 1968 prožíval s velkou nadějí. Neváhal podepsat 2000 slov, se svými reformními názory se netajil v rozhlase ani v novinách. S manželkou věnovali své zlaté snubní prstýnky pro československou národní sbírku Fond republiky, která vznikla spontánně v průběhu Pražského jara na podporu československého hospodářství a lidé díky ní nashromáždili 159 miliónů korun a 41 kilogramů zlata.

Krzysztof měl v paměti, jak se ještě jako student zúčastňoval protikomunistických stávek v roce 1956 v Polsku, tam ovšem skončily krvavým potlačením. Nyní v Praze prožíval něco, v čem viděl více než planou nadějí. O to větší zklamání a vztek se v něm vzedmuly při invazi vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968.

„Po vstupu těch armád jsem napsal polskému velvyslanci dopis, že nemůžu pracovat v instituci, která reprezentuje agresivní stát. Že mám za sebou nějakou historickou minulost a tak abych nedělal ostudu svým předkům, dávám výpověď. Přivodil jsem si tím ještě další trable, protože jsem se tak stal vlastně zrádcem z polské strany a pak ještě zrádcem z české strany. Takže jsem byl v takovém dvojitém sevření. Ale já jsem se musel pořád dívat do zrcadla, abych viděl svou tvář, která je tváří slušného člověka,“ říká pamětník.

Na protest proti okupaci, do níž se zapojila i polská armáda, dal tedy Krzysztof výpověď z Polského kulturního střediska. Redakce nakladatelství Mladé fronty, v níž také pracoval, se přestěhovala na Těšínsko. Aby mohl zůstat v Praze, nabídli mu práci v obchodním oddělení knihkupectví MF, kde pak zůstal do roku 1976. Tehdy ho jakožto schopného obchodníka oslovilo opět Polské kulturní středisko a nabídlo mu práci v jejich knihkupectví. „Potřebovali zvednout kulturu prodeje a obrat. Říkal jsem paní vedoucí, že jsem měl problémy kvůli srpnu 1968, přesto mě ale přijala, ona s tím problémem neměla,“ vzpomíná pamětník.

AKTIVITY Z ROKU 1968 SE MU VYMSTILY

V té době žilo v Československu na 50 tisíc polských pracovníků, pro něž se knihy v polštině prodávaly a Krzysztof Jaxa-Rožen byl ve své práci úspěšný.

„Později ale přišli noví polští ředitelé delegování s diplomatickým, nikoli morálním statutem, a těm vadila moje minulost z roku 1968. Nelíbilo se jim, že jsem demonstroval proti Polsku. Já jsem ale demonstroval proti režimu, nikoli proti Polsku. Moje názory jim byly známy a já je samozřejmě nechtěl odvolat. Stále mi něco zazlívali a něco se jim nelíbilo. Dneska by se to nazvalo pracovní šikanou,“ vzpomíná pamětník, který nakonec na vlastní žádost odešel.

NOČNÍ TUNELOVÝ DĚLNÍK V METRU

„Bylo obtížné najít práci, a když už jsem nějakou našel, vždy po dvou týdnech mě náhle odmítli s tím, že mě nemohou přijmout a musel jsem hledat dál,“ říká pamětník, kterého nakonec přijali v pražském metru, kde pracoval jako noční tunelový dělník.

„Bylo mi padesát let, ale měl jsem stále dobrou fyzickou, a proto jsem tuto těžkou a špinavou práci zvládal do vysokého věku. Hlavně tam byli fajn lidi, to pro mě bylo důležité,“ říká Krzysztof Jaxa-Rožen, jenž jako tunelový dělník pracoval dalších deset let až do roku 1995, kdy mu nadešel důchodový věk.

V noci pracoval v metru a přes den překládal z češtiny do polštiny. „Po revoluci jsem se možná mohl vrátit k nějaké lepší práci, ale už jsem se nechtěl nikde doprošovat,“ říká pamětník.

V roce 1995, když z dopravních podniků odešel, složil zkoušky na soudní tlumočení, kterému se pak profesně věnoval ještě dalších dvacet let. Kromě toho po celý život aktivně sportoval, má za sebou například 27 startů na běžeckém závodě Běchovice v silničním běhu na 10 km.

RODINA

Krzysztof Jaxa-Rožen byl dvakrát ženatý. Z prvního manželství má syna, z druhého dceru. Podruhé se oženil s polskou ženou, s níž žije od sedmdesátých let.

Wg projektu Paměť národa